

LBRIS

We know
books

PROF. NICOLAE ȘEITAN

**ÎNVĂȚĂMÂNTUL LA SATE
ÎN JUDEȚUL BRĂILA
PÂNĂ LA 1864**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȘEITAN, NICOLAE

Învățământul la sate în județul Brăila până la 1864 /

prof. Nicolae Șeitan. - București : Univers, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-973-34-1411-7

37

Prof. Dr. NICOLAE ȘEITAN

ÎNVĂȚĂMÂNTUL LA SATE ÎN JUDEȚUL BRĂILA PÂNĂ LA 1864

© Editura UNIVERS, 2022

EDITURA UNIVERS

www.edituraunivers.ro

ISBN 978-973-34-1411-7

CUPRINS

Introducere	7
Abrevieri	12
CAPITOLUL I. Învățământul la sate în județul Brăila până la Revoluția de la 1848	13
A. Începuturile învățământului public la sate în județul Brăila ..	13
B. Învățământul public la sate în județul Brăila în perioada 1838–1848	17
1. Condițiile materiale	17
a. Localurile școlilor	17
b. Mobilierul	20
c. Table lancasteriene, manuale	22
2. Învățătorii	24
a. Recrutarea candidaților	24
b. Pregătirea candidaților și a învățătorilor	26
c. Obligațiile și drepturile învățătorilor	29
d. Mișcarea cadrelor	31
3. Organizarea și conținutul învățământului	32
a. Anul școlar	32
b. Programa școlară.	33
c. Metoda	35
d. Revizia	36
4. Dinamica funcționării școlilor sătești	38
C. Participarea cadrelor didactice din județul Brăila la Revoluția din 1848. Închiderea școlilor sătești	41
<i>Bibliografie</i>	<i>47</i>
CAPITOLUL AL II-LEA. Școlile sătești în perioada 1849–1857 ...	49
1. Situația localurilor școlilor sătești între 1849 și 1857	49
2. Preocupările oficialităților pentru redeschiderea școlilor sătești	51

3. Reînființarea școlilor publice la sate în județul Brăila în 1857-1858.....	52
a. Pregătirea reînființării școlilor sătești.....	52
b. Reînființarea școlilor sătești din județul Brăila în anii 1857-1858.....	55
<i>Bibliografie</i>	59

CAPITOLUL AL III-LEA. Învățământul la sate în județul Brăila

între anii 1857 și 1864

1. Învățătorii	60
a. Recrutarea învățătorilor	60
b. Pregătirea candidaților de învățători și a învățătorilor ..	62
c. Drepturile și obligațiile învățătorilor.....	66
d. Mișcarea cadrelor.....	72
2. Condițiile materiale.....	74
a. Localul școlilor	74
b. Mobilierul	76
c. Table lancasteriene, manuale, hărți	78
3. Organizarea și conținutul învățământului	80
a. Admisibilitatea în școală	80
b. Anul școlar	81
c. Programa școlară	82
d. Notarea	83
e. Organizarea reviziei	84
4. Dinamica funcționării școlilor.....	86
5. Mersul învățaturii și frecvența	90

<i>Bibliografie</i>	94
---------------------------	----

Concluzii	96
-----------------	----

ANEXE

Situații statistice.....	101
Grafice.....	105
Hartă cu localitățile din județul brăila în care au funcționat școli în perioada 1838-1864	109
Fotocopii documente.....	110
Documente	113
Profesorii școlii centrale din Brăila, revizorii și subrevizorii școlilor sătești din județul Brăila între anii 1838 și 1864	121
Tabele nominale cu învățământul școlilor sătești din județul Brăila și efectivele de elevi în perioada 1838-1864	123

Abrevieri

ds. = dosar

f. = filă de dosar

p. = pagină

doc. = document

M.C.I.P. (M. în tabele) = Arhivele Naționale București, Arhiva

Istorică Centrală, fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii
Publice

Brăila-Pref. (P. în tabele) = Arhivele Naționale Brăila, fondul

Prefectura județului

A.G.I.P. – 1863-1864 = Anuarul General al Instrucțiunii Publice din

România pe anul școlar 1863-1864, București, 1866

A.G.I.P. – 1864-1865 = Anuarul General al Instrucțiunii Publice din

România pe anul școlar 1864-1865, București, 1868

A.B. (în tabele) = *Analele Brăilei*

CAPITOLUL I

Învățământul la sate în județul Brăila până la Revoluția de la 1848

A. Începuturile învățământului public la sate în județul Brăila

Clima aspră de câmpie, apăsătoarea povară a boierescului și dominația otomană, cu un statut sever de raia pentru o mare parte a județului, au dăltuit parcă în piatră figura dârză a țaranului brăilean supus atâtor grele încercări. În ciuda tuturor opreliștilor, apăsător de griji și de nevoi, el a fost însă receptiv întotdeauna la toate ideile înaintate ale timpului și a participat entuziast la toate marile evenimente ale poporului nostru.

Ideea înaintată a luminării maselor prin știința de carte, idee ce-și face pregnant apariția spre sfârșitul secolului al XVIII-lea sub presiunea concepțiilor democratice afirmate treptat pe fundalul decăderii regimului feudal, pătrunde și în satele brăilene.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea consemnăm apariția primei școli sătești în județul Brăila. Faptul este confirmat de însemnările făcute pe filele unui minei aflat la biserica din satul Ulmu, din care desprindem următoarea mărturisire:

„Am scris eu Toderășco că eram la Ulmu și învățam copiii în casă la Ion Balaban, leaf 1796, Sect. 26 și am scris cu mâna de țărăină pentru că mâna putrezește, iar cine citește mă pome-nește, pe acest sfânt minei al moș popii Mihai de la Ulmu, le-am scris mai sus.“

(s.s.) Toderășco log sin Paraschiv¹

Astfel, prima clădire de școală atestată documentar apare casa lui Ion Balaban din satul Ulmu, casă oferită dintr-un adânc simț de omenie și dăruire și o înaltă înțelegere a nevoilor răspândirii culturii, iar primul dascăl, Toderășco, fiul lui Paraschiv, probează, după scrisul și semnătura sigure și cur-sive, o bună știință de carte. La începutul secolului al XIX-lea sunt consemnate astfel de școli și în alte sate. Astfel, în anul 1811, pârcălabul Matei Moldoveanu și fiul său Neacșu înființa-seră la Lacu-Rezi o școală în care copiii scriau pe nisip². De asemenea, se mai semnalează școli la Gropeni și la Tătaru³.

Aceste prime școli sâsești de pe teritoriul județului Brăila au avut un caracter privat sau particular, dascălul fiind plătit de către părinții elevilor, părinți care asigurau și localul necesar⁴. Nu era vorba despre școli organizate pe bază de programă și planuri de învățământ, ci despre inițiative individuale aparținând unor știutori de carte cu tragere de inimă pentru lumina-re a celor mulți⁵.

¹ Apud Radu I. Perianu, „O școală primară în județul Brăila la 1796“, în *Revista Istorică Română*, vol. XVI, fasc. I/1946, pp. 283-284.

² Nae Vasilescu, *Schițe, documente și însemnări din orașul și județul Brăila, 1828-1929*, Brăila, 1929, p. 108.

³ *Ibidem*, pp. 101 și 146.

⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 177.

⁵ Ștefan Mircescu, „Tradiții culturale. Figuri reprezentative în cultura națională și universală“, în *Monografia județului Brăila*, Brăila, 1971, p. 119.

Pe măsură ce societatea capitalistă se dezvoltă, învățătura începe să devină o necesitate a societății. Revoluția de la 1821 prevedea, în programul ei „Cererile norodului românesc din Valahia“ (la punctul 2), și ideea de a învăța în școli și copiii celor „proști“, ca un deziderat al epocii moderne pe care o deschidea¹.

În anul 1828, după aproape trei veacuri de ocupație turcească, raiaua Brăilei se desființează și teritoriul ei este redat Țării Românești. Tratatul de la Adrianopol din 1829, cel care prin articolul lui V² consemna acest fapt, a deschis, prin respec-tiva prevedere, noi perspective dezvoltării economice, sociale și culturale a județului Brăila și a întregii Țări Românești.

Regulamentul Organic, elaborat în perioada imediat urmă-toare, statuează învățământul ca instituție de stat stabilă și per-manentă, hotărând înființarea de școli naționale publice în fiecare reședință de județ.

În lumina acestor prevederi se pun bazele școlii naționale centrale din Brăila. La 1 decembrie 1832 este numit profesor al școlii Ion Penescu. La 28 decembrie, acesta sosește la Brăila, iar la 28 ianuarie 1833 încep primele lecții³.

Însă învățământul public nu se instituie tot acum și la sate. În lumea satelor brăilene, ca și în cele ale întregii Țări Românești, au loc conflicte sociale puternice. Moșierii și arendașii din județ, având nevoie de tot mai multe cereale, marfă căutată în străină-tate, măresc suprafețele pentru cultură, micșorează loturile de pășunat, măresc numărul zilelor de clacă. Toate acestea dau naș-tere la diferite forme de protest: depunerea de jalbe, nesupunerea la lucru și chiar răzvrătiri. Astfel de forme de luptă se întâlnesc în

¹ G.D. Iscriu, *Contribuții privind învățământul la sate în Țara Românească până la jumătatea secolului al XIX-lea*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 20.

² C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 144.

³ *Ibidem*, p. 177.

satele Colțea, Chichinețu, Ciocile și altele¹. La toate acestea se adaugă și lipsa de oameni pregătiți pentru a îndeplini o asemenea misiune. Soluția înlăturării acestui neajuns au găsit-o organizatorii învățământului public din Țara Românească în legea pentru organizarea seminarelor teologice din 1834, lege care prevedea în articolul 8 ca în fiecare sat să existe pe lângă preot și un cântăreț care să învețe copiii satului carte și cântări². Pe baza acestor prevederi, Eforia Școalelor, instituție centrală ce controla și îndruma învățământul în Țara Românească, trimitea în 1838 circulare către profesorii școlilor din capitalele județelor pentru pregătirea deschiderii școlilor sătești.

În circulara nr. 127 din 4 februarie 1838 către profesorul școlii centrale din Brăila, Eforia preciza:

„Să îngrijești d'acuma a căuta tineri țărani, feciori de popă sau alții care să primească a urma în acea școală câtăva vreme ca să se desprindă cu învățăturile începătoare ca apoi să fie datori a ține școala în vreun sat. Acești tineri, socotește Eforia, s'ar putea găsi dintre cântăreții și grămăticii ce sunt pe la bisericile satelor.“³

Inimosul profesor Ion Penescu, conștient de importanța deosebită a acestui act și de faptul că ocârmuirea județului ar putea să mai amâne pregătirile, cere imediat permisiunea de a trece la acțiune, deplasându-se în sate în vederea găsirii unor tineri talentați pentru profesia de învățător⁴. Curând, sprijinit și de ocârmuirea județului, profesorul Ion Penescu trece la

pregătirea candidaților de învățători. La începutul lunii iunie consemnăm prezența la cursuri a primilor patru candidați. Până la sfârșitul lunii iunie mai sosesc cinci.¹

La 1 noiembrie 1838, numărul candidaților existenți la școala normală pentru pregătire se ridicase la 22 și profesorul Penescu, primind poruncă de la Eforie să trimită candidații la sate pentru a deschide școli, se adresa ocârmuirii județului Brăila cu rugămintea să dea poruncă subocârmuirilor să-i instaleze și să-i facă cunoscuți locuitorilor.²

Școlile înfiripate de cei 22 de candidați puneau bazele primelor nuclee ale învățământului public la sate în județul Brăila.

Se începea astfel un drum lung și anevoios, cel al luminării maselor de țărani prin învățătură.

B. Învățământul public la sate în județul Brăila în perioada 1838 - 1848

1. Condițiile materiale

a. Localurile școlilor

Circulara Departamentului din 14 ianuarie 1838 preciza în ceea ce privește localurile școlilor sătești că proprietarii trebuiau să găsească mijloacele cele mai „înlesnitoare“ pentru ca școala să se țină într-o încăpere potrivită cu numărul școlariilor, în așa fel încât învățătura copiilor să se facă „cu toată orânduiala cerută și sănătatea lor să nu să vătămă“³.

¹ Nicolae Mocioiu, „Brăila în primii ani de la eliberarea de sub turci“, în *Monografia județului Brăila*, Brăila, 1971, pp. 65-66.

² G.D. Iscriu, *op. cit.*, p. 20.

³ Nae Vasilescu, *op. cit.*, p. 54.

⁴ Radu I. Perianu, *Istoria școalelor din orașul și județul Brăila, 1832-1864*, București, 1941, p. 186.

¹ M.C.I.P., ds. 6697/1837, f. 109-11.

² Brăila, Pref., ds. 341/1838, f. 76, 77.

³ G.D. Iscriu, *op. cit.*, p. 29.

La rândul ei, ocârmuirea județului insista în acest sens la începutul anului 1838, dând porunci subocârmuirilor să se înțeleagă cu proprietarii moșilor pentru punerea la îndemână a caselor trebuitoare pentru școală¹.

Îndemnurile Departamentului și insistențele ocârmuirilor locale au găsit însă un slab ecou în rândurile proprietarilor și arendașilor din județ. Cunoaștem doar cazul logofătului Tache Scarlat Ghica, care a ajutat la construirea unui local de școală, probabil în satul Nazăru². Construirea localurilor de școli în majoritatea covârșitoare a satelor brăilene s-a făcut cu contribuția materială și truda obidiților săteni.

Până la construirea unor localuri proprii, în primii ani, unele școli au funcționat în case de sfat, case construite după intrarea în vigoare a Regulamentului Organic cu scopul de a servi ca sedii ale conducerii satelor. Așa au funcționat școlile din satele Gropeni, Lacu-Rezi, Tătaru și Viziru de Sus³. Altele, precum cele din satele Berteștii de Jos, Silistraru și Valea Cânepii, au funcționat în case țărănești închiriate⁴. Unde nu se găseau case de închiriat, candidații de învățători foloseau pentru școală propria lor casă. Așa proceda la Făurei candidatul Vasile Furtună⁵.

Din raportul subvizorului plășii Bălții, aflăm că până la 1 decembrie 1840, în plasa Bălții, se construiseră localuri proprii de școală în zece sate. În cinci dintre ele – Tătaru, Gropeni, Lacu-Rezi, Viziru de Sus și Pârlita –, țăranii, împovărați de nevoi, nu voiau să construiască local pentru școală. Sătenii din Ciocile și din Zăvoaia nu-și construiseră școală pentru că erau

ocupăți cu „punerea în lucrare a unei sfinte biserici“, iar cei din Cioara Radu Vodă și Cioara-Doicești, pentru că erau preocupați de refacerea casei de sfat¹. În această plasă, situația se menține în următorii doi ani.

Din catalogul privind starea școlilor comunale din județul Brăila, înaintat Eforiei la 18 aprilie 1842 de Ion Penescu², reiese că, la această dată, în plasa Bălții existau școli noi terminate în satele Jugureanu, Ulmu, Berteștii de Sus, Gura Călmățuiului, Vadu Șeicii, Ceacăru, Tichilești și școli noi neterminate în satele Colțea, Berteștii de Jos, Stanca. În satele Cioara Radu Vodă, Tătaru, Zăvoaia, Lacu-Rezi și Gropeni, școala funcționa în casa de sfat, cea din Gropeni fiind fără geamuri și nelipită. În patru sate, școala funcționa în case cu chirie: Dudescu, Chichinețu, Ciocile și Pârlita, cea din Ciocile fiind „veche și dărăpănată“, iar cea din Pârlita, „proastă și mică“.

În plasa Vădeni existau, la data indicată mai sus, localuri noi de școală în nouă sate: Cazasu, Domnița, Ianca, Vădeni, Cotu-Lung, Gurguieți, Nazăru, Valea Cânepii și Scorțaru. La Silistraru, școala funcționa într-o casă țărănească mică față de numărul copiilor, iar la Chiscani, într-o casă de sfat friguroasă.

Până la 14 mai 1845 s-au construit localuri noi de școli în satele Ciocile, Pârlita, Gropeni, Chichinețu, Chioibășești, Șuțești, Vizireni, Dedulești, Ianca, Strâmbu și Rușețu, numărul satelor cu localuri proprii de școală ridicându-se la 30. Numai la Tătaru, Zăvoaia, Lacu-Rezi și Cioara Radu Vodă mai funcționau școlile în casele de sfat, deși domnitorul interzisese din 1843 folosirea acestora ca școli. La Făurei, școala funcționa tot în casa învățătorului³.

¹ Radu I. Perianu, *op. cit.*, p. 29.

² G.D. Iscriu, *op. cit.*, p. 43. Vezi și Nae Vasilescu, *op. cit.*, p. 118.

³ Radu I. Perianu, *op. cit.*, pp. 154, 159, 172, 178.

⁴ *Ibidem*, pp. 137, 166, 176.

⁵ *Ibidem*, p. 151.

¹ Brăila, Pref., ds. 239/1839, f. 221, 222.

² M.C.I.P., ds. 3385/1840, f. 208 – 210.

³ M.C.I.P., ds. 1706/1845, f. 27 – 33.

Eforia s-a îngrijit să pună la dispoziția sătenilor și un plan-model. Conform acestuia, localul școlii trebuia să aibă trei săli: o sală mare pentru învățatură, cu o lungime de opt stânjani și o lățime de patru-cinci stânjani, și două săli mai mici pentru locuința învățătorului¹. Din lipsă de posibilități materiale, planul acesta nu a fost respectat.

Astfel, școala de la Jugureanu, clădită în 1840, avea doar doi stânjani și două palme lungime și doi stânjani lățime, cea din Ceacâru, clădită în 1843, trei stânjani și trei palme lungime și doi stânjani și șapte palme lățime, iar cea din Ciocile, deși ceva mai mare, cinci stânjani lungime și doi stânjani și cinci palme lățime, era departe de prevederile planului-model și neîncăpătoare pentru copiii celor peste 200 de familii câte avea satul la acea dată².

Materialul din care erau construite localurile școlilor – cele mai multe erau făcute din nuiele – nu era rezistent, așa că acestea se degradau cu ușurință. Reparațiile se efectuau cu mare greutate și numai în urma unor numeroase intervenții. Astfel, în adresa nr. 172 din 20 decembrie 1846 către ocârmuirea județului, profesorul școlii normale, Nicolae Nenovici, arată că în plasa Vădeni „cele mai multe din școlile comunale se află dărăpănate din cauză că, în temeiul reparației școalelor, cerând ajutor de dorobanți de la subocârmuirea respectivă nu s-a făcut nici o îndestulare”³.

b. Mobilierul

Printr-o circulară trimisă în 1838 școlilor normale, Eforia preciza ce mobilier trebuie să existe într-o școală sătească:

¹ G.D. Iscru, *op. cit.*, pp. 32-33.

² Radu I. Perianu, *op. cit.*, pp. 141, 145, 158.

³ Brăila, Pref., ds. 61/1844, f. 54.

– o tablă de aritmetică cu picioare, vopsită în negru, cu dimensiunile de patru palme lungime și trei palme lățime;

– o tablă pentru litere, vopsită tot în negru și tot cu picioare, cu dimensiunile de trei palme lungime și două palme lățime;

– o catedră și un scaun pentru învățător;

– un dulap cu lacăt pentru arhivă;

– bănci și semicercuri¹, în funcție de mărimea încăperii.

Băncile trebuiau să fie formate din două lavițe împreunate, una mai joasă pentru așezat și una mai înaltă și aplecată pentru scris. Prima bancă trebuia să aibă partea de sus orizontală și prevăzută cu margine pentru a se pune nisip și ea servea pentru învățarea literelor de către elevii începători².

Încă din noiembrie 1838, profesorul școlii normale din Brăila, Ion Penescu, făcând cunoscută ocârmuirii județului porunca Eforiei de a „slobozi” candidații de învățători pe la sate pentru a deschide școli, solicita ajutorul acesteia pentru a-i determina pe săteni să asigure pentru desfășurarea activității școlilor și „oarecare lucruri care sunt table de tinichea și bănci de șezut”³.

Odată cu construirea localurilor noi, li s-a impus sătenilor să le doteze cu mobilierul necesar. În unele sate a existat această preocupare. Astfel, într-un raport din decembrie 1840 către ocârmuirea județului, subvizorul de plăși arată că la Tichilești, Ceacâru și Jugureanu s-au construit localuri noi de școală și că acestea sunt dotate cu „toate cele trebuincioase”⁴. Procurarea mobilierului necesar școlilor se realizează însă, în general, anevoie.

¹ Semicercuri de fier, fixate în peretele clasei, pe care erau prinse tablele lancasteriene pentru a putea fi citite (Radu I. Perianu, *op. cit.*, pp. 21 și 48).

² Gh. Pârnuță, *Istoria învățământului din județul Ialomița, vol. I, 1300-1918*, Slobozia, 1977, p. 120.

³ Brăila, Pref., ds. 341/1838, f. 76.

⁴ *Idem*, ds. 239/1839, f. 222.

Astfel, în anul școlar 1841-1842, nu existau semicercuri suficiente în școlile din satele Cazasu, Colțea și Berteștii de Jos, lipseau tablele de aritmetică în școlile din Cazasu, Ianca, Colțea, Ceacâru și Tichilești, nu existau bănci cu nisip în școlile din Gurguieți și Valea Cânepii și nu erau suficiente bănci de șezut în școlile din satele Colțea și Ceacâru. În plasa Vădeni, doar școlile din satele Scorțaru și Domnița aveau toate cele necesare. În satul Nazâru, mobilierul se rezuma doar la două bănci.

În plasa Bălții era o situație și mai proastă. În școlile din Chichinețu, Stanca, Berteștii de Jos, Gura Călmățuiului și Ulmu nu exista niciun fel de mobilier în afară de bănci, iar în școlile din satele Dudescu, Ciocile, Zăvoaia, Lacu-Rezi și Pârlita, mobilierul existent era deteriorat, necesitând urgente reparații¹.

Situația nu s-a schimbat prea mult în anii următori.

c. Table lancasteriene, manuale

Cunoștințele de bază ce trebuiau să fie însușite de către școlarii din școlile sătești, mai ales în primii ani de la înființarea școlilor, se transmiteau prin intermediul tabelor lancasteriene.

Acestea erau simple foi, puțin mai mari decât o foaie obișnuită, pe care erau tipărite „lecții“ de catehism, de citire, de aritmetică, de istoria testamentului și Sfânta Scriptură, foi care, pentru a se folosi mai ușor și pentru a se păstra mai bine, erau lipite pe mucava² sau tinichea. După trimiterea la sate a candidaților de învățători, Eforia a trimis școlilor centrale din județe și table lancasteriene pentru a le distribui în școli. La 18 septembrie 1841, Ion Penescu, profesor al școlii normale din

¹ M.C.I.P., ds. 3385/1840, f. 208 – 210.

² Gh. Pârnuță, *op. cit.*, p. 130.

Brăila, înainta Eforiei o listă de 29 de școli din județ cărora li s-a trimis câte un „trup¹ de table pedagogice“².

Școlarii care treceau de table urmau să învețe după manuale. Eforia a avut grijă de la început și de asigurarea școlilor din sate cu manuale. Pentru școlile sătești au fost folosite următoarele manuale: manual de silabism, manual de catehism, culegere din Sfânta Scriptură, Vechiul și Noul Testament, aritmetică³. S-au mai trimis la sate abecedare, deprinderi (manual de citire, n.n.) și manuale de istorie. Se recomandau și unele cărți folosite pentru școlari și învățători: lucrarea *Principuri de agricultură* a profesorului Ion Penescu, tipărită în 1845, sau cea intitulată *Oarecare învățături pentru căutarea boalelor și prăsierea vitelor domestice* a doctorului Ioan Huboți, apărută în 1842. După această din urmă carte, învățătorii au început să fie pregătiți ca practicieni veterinari⁴.

Deși Eforia s-a străduit să asigure însemnate cantități de manuale, acestea nu erau suficiente pentru toate școlile. Astfel, în aprilie 1842, în școlile sătești din plasa Vădeni mai erau necesare 44 de aritmetici, 34 de caligrafii și opt deprinderi, iar în plasa Bălții, 84 de aritmetici și 91 de caligrafii⁵. Raportat la numărul de școlari existenți în cele două plăși, reiese că peste un sfert din efectivele de școlari nu aveau manuale de aritmetică și de caligrafie.

De bună seamă că această situație se datora și faptului că mulți copii ai sătenilor nu aveau posibilități să-și cumpere manuale din cauza lipsurilor materiale.

¹ Un „trup“ era format din o sută de table. Vezi Gh. Pârnuță, *op. cit.*, pp. 130-131.

² M.C.I.P., ds. 3385/1840, f. 93.

³ G.D. Iscru, *op. cit.*, p. 55.

⁴ *Ibidem*, pp. 68 – 72.

⁵ M.C.I.P., ds. 3385/1840, f. 208 – 210.